

“Bateko liburu eta besteko argitalpen, Eusebio are eta presenteago edukitzera eraman naute”

ARANTZA URIBARRI

EGAN aldizkariaren aurtengo lehen alean Eusebio Osaren inguruan jardun zuten Txipi Ormaetxea, Pako Sudupe eta Patxi Salaberri Muñoak. Oraingo honetan, Eusebio zenaren bestelako alderdi bat jorratzera gatoz, haren alargun Arantza Uribarri Larrañagaren lekukotasunaren bitartez. Txipi Ormaetxeak esan zuenez, neke da bata bestea gabe irudikatzea: Eusebio eta Arantza, Arantza eta Eusebio...

miel a elustondo — zaldi ero

Kezka dabilkizu elkarrizketa dela eta ez dela...

Arazorik ez daukat, baina elkarrizketak, ez dakit, bada, urduritasuna sortzen dit... Eta zenbat eta urduriago eta orduan eta azkarrago hitz egiten dut. Aita zenak esaten zidan: “Isildu hadi, larretxoria!”. Larretxoria! Elkarrizketak erreparoa ematen dit, gauzak ondo egin nahi, perfekzioa nahi, eta hortxe. Bigarren ilaran egotea gustatzen zait...

Cegasan egindako 50 urteko lana bera ere aitzakia ederra zitekeen elkarrizketarako...

Enpresan berrogeita hamar urte egin nituen era batera edo bestera. Hamabost urterekin sartu nintzen. Azaroan hamabost urte bete, eta urtarrilaren 28an edo halakoren batean hasi nintzen Cegasan. 1963an sartu, 2012an jubilatatu. Azaroaren 9koa naiz, eta egun horretantxe hartu nuen erretiroa... Oñatikoa naiz izatez, Uribarri Larraña-

ga gara. Lezesarri auzoan bizi ginen, Arantzazura bidean. Batean, moja beneditarren komentua zen; bestean, Zahor fabrika. Hantxe bizi ginen txikitan. Gero, hamabost urte bete nituenean, erdialdera joan ginen. Bi alaba ginen, Lurdes eta biok. Bera ni baino zazpi urte gazteagoa da. Mojak genituen parean, eta hantxe ikasi nuen batxilergoa. Aitak Forjas Zubillaga-n egiten zuen lan. Gero, Azkoitira eramanean zuten fabrika, baina aitak ez zuen harako gogorik, 45 urte ere izango zituen, eta Cegasan langileak behar zituztela, eta hantxe hasi zen, mantentze-lanean. Cegasan egiten zuen lan, baina handik kanpo, beti ari zen basoan eta batean eta bestean lanean, alabak –batez ere nik, garai hartan–, ikasketak izateko. Horrelaxe ikasi nuen beneditarretan. Frantsesak ziren mojak. Eta frantsesez esaten genituen *mère supérieure* eta gainerakoak. Nahiko aurrerakoiak ziren garai hartarako. Ikasketak gaztelaniaz egiten genituen, jakina, nahiz eta euskaldunak izan zenbait moja. Azterketak egitera Donostiako Peñafloredara joaten ginen.

Ama?

Ama, Manoli. Aita, Lukas. Amak etxean egiten zuen lan, etxeok lanak eta kanpokoak. Oñatin baziren tailerrak. Batean, era askotako poltsak egiten zituzten, emakumeentzakoak, erosketak egitekoak... Bestean, zotzak egiten zituzten. Bizpahiru lantegitan, guardasolak egiten zituzten. Herrian, zenbait emakumek tailer haietarako lan egiten zuten. Gure amak, esaterako, poltsak josten zituen. Eta ni neu ere kola emanda nago poltsa haietan jartzeko zinta batzuetan... Gogoratzen naiz gure amak libreta txiki bat zuela, eta hantxe egiten zituela kontuak, zenbat poltsa, hainbat diru... Astean hirurehun pezeta ere bai! Diru horrekin asteoko janaria pagatzeko lain zeukan. Ortu txiki bat ere baguen etxe alboan... Ahizpa kale baserrian bizi zitzaion amari, Oñatin bertan, eta han ganadua ere bazuten, oilategia... Mardokoa zuen izena baserri hark. Dena botata dago, etxe berriak eginda... Aita baserrikoa zen, Bolibarkoa, Eskoriatzan, baina borondate horixe zuen, alabari ikasketak ematekoa. Horretarako, gure aitak bazituen zenbait lagun, edo ezagun, honetaz eta hartaz kontsultak egiteko: bai etxea erosteko, bai alabak ikasten segitzeko asmoari buruz kontsultatzeko... Batxilergoa egin eta ikasketak jarraituko ote nituen genbiltzan gu, eta aitaren lagun haietako batek esan zion alaba Arrasatera joatekoa zela, delineaatzaile ikastera. Mari Kruz

Igartua zen hura. Niri ez zitzaidan hori gustatzen. Ikasle ona nintzen eta ikasten segitzea merezi zuela esaten zuten, eta horrela, deli-neatzaile ikasten hasi nintzen irailean, Arrasaten. Hiru urte ziren. Tartean, aitak [Juan] Celaya, [Roberto] Ordorika eta honekin eta harekin hitz egin zuen. Beste garai batzuk ziren, haiek tailerrean bertan ibiltzen ziren. Eta zer moduz eta hau eta bestea. Eta, nonbait, gure aitak Celayari esan: “Hortxe gure alaba, hamabost urte egin ditu, batxilerra egin du, Arrasaten dabil orain...”. Eta, nonbait, fabrikari beharra sortu zen. Baten bat soldadutzara joatekoa zen, eta hutsune bat sortu zen administrazio atalean. “Neska gaztetxoren bat beharko genuke, bada, guk hemen!”. Eta abenduaren amaierako edo urtarrilaren hasierako egun batean, aitak fabrikara eraman ninduen: “Nahi baldin baduzu, lanean hasi!”, Ordorikak. Ni ez nengoen pozik Arrasaten, ez zitzaidan batere gustatzen, marrazteko abildaderik ere ez neukan, artean. Irailetik abendura bitartekoa egin nuen Arrasaten, eta, gero, Oñatin hasi nintzen lanean, Cegasan. Komertzio ikasketak egiten hasi nintzen orduan, Gasteizen. Lehenengo, lanaldi erdian hasi nintzen, ikasketak ere aurreratzeko. Baina, gero, lanean buru-belarri sartu eta bertan utzi nituen ikasketak... 1963an hasi nintzen Cegasan, hamabost urte nituela.

Gazterik ari zinen lanean...

Nahiko gauza normala zen. Txikitako lagunetan, gehienak hasi ziren lanean. Eta segitu zuten; ezkondu arte, behintzat. Horixe zen normalena... Dena dela, Cegasan neu izan nintzen –lehen administrazioan, behintzat–, ezkondu eta lanean jarraitu zuena. Jose Antonio Agirre nuen buru, eta esan nion ezkondu eta gero ere lanean jarraitzeko asmotan nintzela, ea eragozpenik zuen. Berak: “Ni ez naiz emakumeak ezkondu eta gero fabrikari lan egitearen aldekoa, baina hemen gelditzen bazara, ni pozik. Nahiz eta ni ez izan horren aldekoa!”.

Zer zioen amak?

Gai horietan aitarekin beti konforme izaten zen. Aitak markatzen zuen bide hori. Ama ere, beti ados... Aita inoiz ez zen kalean ibiltzekoa izan: etxetik lanera, eta lanetik etxera. Igandeetan, berriz, gure aita-amak –beti elkarrekin ibiltzekoak ziren haiek–, lehengusu

batzuekin batera Arantzazu aldera abiatuko ziren, paseoan, merienda eginez. Gure aita beti familia giroan!

**Ikasketak egina, Oñatin lanean, Cegasan, aita-amak...
Eta, halako batean, Gasteizen zaitugu...**

1967ko azaroan etorri nintzen, Cegasarekin batera. Administra-zio osoa etorri ginen, hogeita bat lagun, enpresak ipinitako autobu-sean. Astelehenean etorri, ostiralean buelta egiten genuen. Sekulako disgustua izan nuen Gasteizera etortzea. Zenbat negar egin nuen! Donostiara izan balitz, sikiera! Gasteizekin ez genuen harremanik, ez azterketa, ez erosketa, ez ezer genuen hemen. Donostiara, Eibarre-ra... ibiltzen ginen. Hogeita bat urte nituen nik, ahizpa Lurdesek, hamalau. Aitari gauzak planifikatzea gustatzen zitzaion, eta etorkizuna pentsatzen hasi zen. Horrela, ordurako Oñatiko etxea guztiz ordainduta geneukanez, gurasoek Gasteizen etxea erostea pentsatu zuten, ni hemen ari nintzenez lanean, eta ahizpak, Lurdesek, ikasketak hemen egiteko. Astea hemen pasatzen genuen ahizpa biok. Lurdesek Veracruz ikastetxean egin zuen batxilerra. Ahizpak ikasketak bukatu aurretik edo, aitak Gasteizera etortzeko gogoa agertu zuen Oñatiko Cegasan, eta hona eman zioten trasladoa, tailer mekanikora. Orduan familia osoa etorri zen, 1969-70ean.

Eusebio zena 1967an etorri zen Gasteizera...

Urte berean etorri ginen. Eusebio eta beraren taldea, agustindarrak denak, irailean etorri ziren, kurtsoa hastera seminarioan. Gu, azaroaren 20an, astelehenez... Nik Oñatin ikusita ezagutzen nuen Eusebio. Etxean askotan aipatzen zen haien familia, ama San Prudentziokoa zutela, Sakona baserria, bi agustindar... Horrelako kontuak. Guk, hala ere, astea hemen pasatzen genuen eta asteburuan Oñatin ginen beti, gurasoak hona etorri eta ondoko urte osoan ere. Eusebio euskarazko meza ematen hasi zen lehenengo, –Brigidatan, Vicente Goikoetxea kalean, gero Erreparadoratan, San Antonio kalean...–, eta hemen geratzen hasi ginenean eliza haietara joaten ginen gu mezatarak. Hor ezagutu nuen Eusebio, edo nor zen jakin, behintzat. 1970ean izango zen hori, handik urtebetera izan zen-eta Araozkoa, etxe prezintatzea eta hau eta bestea. Hogeita bat egun eduki zituzten barruan.

Izan ere, Eusebio Gasteizen zegoen apaiz garai hartan,
hainbat apaizgai gazteren arduradun.
Teologia fakultatean ari ziren ikasten, seminarioan.
Haatik, etxebizitzetan bizi ziren, eta bateko eta besteko
fabrikan ari ziren lanean...

Araotzen euskarazko ikastaroa egiten ari ziren. Guardia zibilak azaldu eta hiru-lau bat lagun atxilotu zituen. Gero, polizia nazionala Gasteizko etxera etorri, etxea miatu, eta besteak eraman zituen. Poliziak etxea prezintatu zuen... Kartzelatik irten zirenean, euskarazko meza haietara joaten zen hainbat familiak etxeko atea ireki zieten. Gehiago izan ziren eskainitako etxeak, behar zirenak baino! Eusebio gurean hartu genuen. Akordatzen naiz bi gela genituela, eta beste bat, artean ipini gabe. Han, hala ere, ohe egiten zen butaka bat genuen. Lotsa ere eman zion gure amari gela hura eskaintzeak, baina etxea ireki genion Eusebiori. Ez zuela erosotasun handirik edukiko han, hala ere. Eusebiori ez zitzaion inporta izan, eta etorri egin zen... Lehenengo, Eusebio mezatatik besterik ez nuen ezagutzen. Laster, apaizgai gazte haiek euskarazko eskolak ematen hasi ziren, Pako Eizagirre, Rafa Etxegarai, Felix Razkin... eta mendi irteerak egiten ere bai. Ni, bai euskarazko eskoletara –Jesus Obrero ikastetxera–, bai mendi irteera haietara joaten nintzen, beste askorekin batera. Gero, apaizgai haien etxera ere joaten hasi ginen –Tomas de Zumarraga dohatsuaren kaleko bizitzara lehenengo, Fernandez de Lezeta kalekora gero–, baina, beti, txirrina jo eta: “Eusebio etxean dago?”. “Ez”. Eta ez bazegoen, lasaiago egoten ginen, Eusebio haien ardura-duna zen-eta, burua. Horregatik esaten zuen gerora Eusebiok, txanxetan bezala: “Bai, hau eta bestea, eta gero errespetu guztia galdu!”... 1971n, Araotzekoa izan zenean, abuztuan, Juan Celayaren idazkaria izan zena eta biok Nizara joan ginen bi astez, enpresak ordainduta, frantsesa ikastera. Cegasak bazuen filial bat Frantzian, eta frantsesa zen neurri batean gure laneko hizkuntza. Nizatik Irune-ra etorri nintzen, trenez, eta gurasoak etorri zitzaizkidan bila, handik Gasteizera ekartzeko. Ni, Gasteizera etorri, eta ailegatzeaz bat, Fernandez de Lezetara joan nintzen, bisitan, haiek agurtzera, eta nire egonaldia kontatzera. Txirrina jo, ireki zuten, igo, eta poliziak ireki zuen atea: “¡Documentación!”. Eta hantxe eduki ninduten. Handik tarte batera, txirrina. Eta berdin, gure lagunetako bat, bisitan hura ere. Hura ere hantxe eduki zuen poliziak, nirekin batera. Eta gero

beste bat, eta beste bi, eta besteren batzuk. Denok barrura, etxe barrura esan nahi dut. Izan ere, etxe hartara jende asko joaten zen, bateko meza, besteko mendia, euskarazko eskolak... Eta, batez ere, ondo pasatzen genuen! Horrela, halako batean, denok hartu eta komisariara, gauerd inguruan... Gainera, akordatzten naiz etxekoek esan zidatela: “Zer duzu, oraintxe ailegatu zara Nizatik eta horien etxera zoaz!”. “Igandea da, eta han egongo dira. Agurtu eta segituan etorriko naiz”. Goizeko bostak arte ez ziguten utzi telefonoz etxera deitzen, komisarian nengoela esateko.

Zergatik atxilotze horiek?

ETAkoak zirela esanez hartu zituzten, euskarazko ikastaro haren aitzakian. Giroa halakoxea zen. Laneko munduan sindikatuak debekatuta zeuden, langile bilerak egiten ziren, baina beti ezkutuan, inor zelatan ote zegoen ondo begiratuta. Akusazioa ETAkoak izatearekin lotuta zegoen. Araotzen atxilotu zituzten, baina zelan Gasteizen bizi ziren, hemengo etxea miatu zuten... Ez zen beste aitzakiarik izan, ez atentaturik ez ezer. Gero, Araotzek egon zirenek esaten zuten, konturatu zirela gauez nola egon ziren guardia zibilek inguratuta, akelarreak eta festak egiten zituztenean. Auskalo guardia zibilek zer pentsatzen zuten, zer bilera egiten ari ziren haiek Araotzen! Euskarazko eskolak ziren, besterik gabe!... Gogoratzen naiz maletakada liburu atera zutela Fernandez de Lezetako etxe hartatik. Eta dirua ere kendu zietela. Etxe hartan zortzi bat lagun-edo biziko ziren. Orduan ez zen kreditu-txartelik, etxean zuten dirua. “Erresistentzia kutxa” omen zen! Apaizgai gazte haiek, berriz, lanean ari ziren oporretan; batzuk, Cegasan bertan. Hiruzpalau emakume, tartean ni, hiru gau eduki gintuzten Bakea kaleko polizia-etxean. Laugarren egunean, kanpora.

Libre

Bai. Baina hura latza izan zen. Etxean: “Non sartuta zaude, zer egiten duzu?”. “Ez dut ezer egiten!”. Gure kontua horrela itxi zen. Eusebioren eta gainerakoen kasua diferente izan zen. Epaietarik ez zuten izan. Hogeita bat eduki zituzten barruan. Eusebio apaiza zen, besteak apaizgai. Eusebio ez zuten ukitu, ez zuten jo, baina psikologikoki bai, min egin nahi izan zioten: Eusebio gela batean, eta besteak

beheko ziegatik gora igo, Eusebio zegoen gelaren ondokora, eta zirtizarta jotzen zituzten. Julian Irizar batek hartu zituenak, esate baterako! Giltzurrunetan jo zuten, eta hain gogor, hiru eskailera-maila ezin jaitsita ibili zen. Badakit, neuk ikusi nuen eta. Eusebio, alboko gelan, haien deiadarrak entzuten eduki zuten. Presio psikologikoa egin zioten, zenbat emakumerekin oheratzen zen, eta hau eta beste. Azkenean epaiketak ere ez zela izan uste dut. Libre geratu ziren. Fernandez de Lezetako etxea prezintatu zutenean lagun eta ezagunen etxean banatu ziren apaizgaiak. Handik hiru hilabetera Fernandez de Lezetako etxea ireki zuten, baina ordurako Basoa kaleko apartamendu batera joanak ziren batzuk, eta beste nonbait bizi ziren besteak...

Zuek etxean hartu zenuten Eusebio...

Egunez ez zen etxean askorik egoten. Gauean bai, etorri, eta, orduantxe hitz egin eta hitz egin. Urte berean, Arrasateko ikastolan gorabeherak izan ziren, eta Eusebio hitzaldiak ematera edo mahai-ingururen batean parte hartzera joan zen. Nik autoa neukan, eta neuk eraman izan nuen –birritan, behintzat–, Arrasatera. Asko hitz egiten genuen, egoerari buruz, honetaz eta hartaz. Ordu arte pertsona iritsi ezina iruditu zitzaidana oso hurbila gertatu zitzaidan. Beti, hala ere, erreferentziatzko pertsona nuen Eusebio. Handik atzera, hitzaldia zeukala edo zer edo zer, eta neuk eramaten nuen.

Ordurako bazenekien Gasteizko Olabide ikastolan ere istilu gorriak izan zirela, Eusebio kanporatu zutela?

Bai. Atxilotze haien ondoren gertatu ziren horiek denak. Komunistak zirela, ateoak eta hau eta beste, eta orduantxe izan zen ikastolakoa. Bestalde, Olabideko guraso-batzordean Cegasako hainbat jende zegoen. Nik, Cegasan Jose Antonio Agirre nuen buru, eta, harekin batera, Sagasta zegoen, Eusebioren laguna, Arrasaten batera ikasten ibilitakoak ziren-eta. Eusebio, batzuetan, Sagastaren etxera joaten zen, afaltzera... Eusebiok kontatuta dakit. Bada, erreferentziatzko pertsona izatetik, deabru izatera pasatu zen Eusebio egun batetik bestera. Eta ni Eusebioren laguna nintzenez, nik ere jasan nuen bazterketa Cegasan. Bagenuen kezka: “Orain, egoera honetan, elkarrekin ikusten bagaituzte...”, esaten zuen Eusebiok. Eusebio gaizto bihurtu, elkarrekin genbiltzala jakin, eta ni Cegasan gaizto bihurtzea, dena bat izan zen. Sagasta bera etorri zitzaidan: “Egia al da Eusebio-

rekin zabiltzala?... Horixe entzun dut... Jakin nahiko nuke”... Bestalde, 1979ko otsailean greba izan zen Cegasan, hilabetekoa, PFZ zerga berria jarri zutela-eta. Ekonomikoa zen errebindikazioa, ez zen politikarik. Ni grebara atera nintzen. Gazte-gaztea nintzen, haien konfiantzazkoa, baina grebara ateratzea, eta Eusebioren laguna izatea... larrutik ordaindu nuen. Lan-hitzarmenak halako diru igoera bat, eta langilearen sustapena aurreikusten zituen. Bada, nik, hainbat urtean, zegokidan igoera jaso bai, doi-doi hura ere, eta kito sustapena. *Non grata* izatera pasatu nintzen.

Dena dela, dio Pako Eizagirrek zenbait jende Eusebioren kontra izanagatik ere, beste batzuk beraren ondoan izan zirela beti...

Batzuentzat, deabrua izan zen, bai, baina beste batzuentzat ez. Zenbait jendek, Dos Hermanas jatetxeko Jose Ramonek eta beste batzuek, beren umeak atera egin zituzten Olabidetik. Eta Umandi Ikastola sortu zuten. Esozi Leturiondo, adibidez, irten egin zen Eusebio bota zutenean. Aldiz, Olabideko batzordearentzat, Eusebio deabrua izan zen. Eta, bide batez, ni. Begi-ninia izatetik, baztertua izatera pasatu nintzen Cegasan. Hainbat lan, niri zegozkidanak, besteri agintzen zizkieten. Konfidentzialak. Ez ninduten lanpostuz inoiz aldatu, baina idazkariari zegoen informazioa ezkutatu, bai. Askoz geroago, 1992an, Cegasa berrantolatu egin zen, hainbat enpresatan, eta abenduaren amaieran, Cega Multidistribución-era joango nintzela esan zidaten. Sekulako disgustua hartu nuen, ostikadatzat hartu nuen. Enbor nagusitik kanpoko adar batean lanean jarri nahi nindutela iruditu zitzaidan. Jose Antonio Agirrek esan zidan ezetz, ez zela horrelakorik, bere semea ere beste adar batera zihoala –eta egia zen–, etorkizuneko enpresa zela Cega eta hau eta beste. Baina nik disgustu handia. Eusebiorekin hitz egin nuen, eta nik lana uztea ere pentsatu genuen, bizitza beste modu batez antolatzea, berak ere ikerketa egiteko kanpora irteteko aukera handiagoak izango zituela EHUko irakasle eta doktoratu berria zen aldetik, eta esan zidan: “Aran, oraintxe edo inoiz ez!”. Cegasara joan nintzen eta horixe esan nuen, irtetea pentsatu nuela eta ea zenbateko diru-ordaina zegokidan. Orduan, berri, lanerako behar nindutela, ona nintzela lanean, enpresa orduantxe banatu zela, une delikatua zela, ezinezkoa zela... Nik, baietz, baina, nolana ere, kontuak egiteko. Abenduaren 26ko kontuak izan litezke. Etxera etortzen nintzen, eta Eusebiok: “Eta, zer

esan dizute?... Ez dizutela erantzun?... Galdetu, bada, haiek erantzun arte!”. Gerora, konturatu nintzen Eusebio bera ez zegoela ondo, nire beharra zuela, bera niri presa ematen!... Ez da normala, ezta? Gu beti elkarrekin ibiltzekoak izan ginen, beti elkarrekin, badakizu, eta dependentzia izatekotan, nik izango nuen harena, berak nirea baino. Hala ere, momentu haietan berak behar ninduen ni... Abenduan hori, urtarrilean enpresaren erantzunik ez, artean. Urtarrilaren 29an Eusebiorekin larrialdietara joatea izan zen; otsailaren 2an, diagnostikoa, eta otsailaren 22an, Eusebioren heriotza. Handik astebetara itzuli nintzen lanera... Joan nintzenean, Agirre-eta etorri, agurtu, “zer moduz” eta beste, eta biharamunean, eskutitzak neramatzala, Agirrek: “Hitz egin genuen hura, ezer ez, ala?”. “Bai, ezer ez”. “Kito, beraz”. Hortxe bukatu zen kontu hura. Lanari oratu nion, eta aurre-ra. Gaur egun esker oneko hitzak besterik ez daukat Agirrerentzat, inguruko langileentzat, eta enpresarentzat. Sekulakoa izan zen aldaketa. Mesede egin zidan. Enpresa berrian Bilboko gazte bat jarri zuten zuzendari, Iñaki Olave, oso pertsona berezia, eta oso exigentea –Agirre, aldiz, eskola zaharrekoa zen–, eta Olaveren agindupean egon nintzen bost urte. Joan zenean, eskerrak eman nizkion, nire momenturik txarrean mugiarazi egin ninduelako, ikasrazi, eta espabilatu. Uste dut beti saiatu naizela lanean, baina handik atzera, gehiago. Aitari ikasi nion: “Norberak exigitzekotan, konplitu egin behar du lehenengo”. Cegasatik irteteko desiratzen egotetik, lanean gustura egotera pasatu nintzen. Denbora gehiago egin behar zela lanean? Bada, ez nuen eragozpenik. Jubilatu arte, 65 urte bete artean, ondo egon naiz lanean. Gazteak sartu zirenekin ere, nire historia ez zekitenekin, primeran. Eta lanean berregituraketak izan ohi zirenean ere, ni beti hantxe eduki ninduten. Baina uste dut neure barruko jarrerak ere zer ikusi handia izan zuela, neure jarrera.

**Hor bada idazki bat, Eusebiok egina, Olabide ikastolatik kanporatzea nola izan esplikatzen duena.
Pako Eizagirrek jarri zidan eskura, eta osorik argitaratzea komeni da...**

Badakit idazki hori badena, baina ez daukat eskura. Aurten bertan, Olabide Ikastolaren 50 urteko historia idatzi dute, eta nik esaten dut: “Gezurrik ez dute esan, baina egia osoa ere ez”. Horrela da beti, ezta?

Ezkondu egin zineten, baina ez zen gauza erraza izan

1973ko martxoaren 3an ezkondu ginen, eta oso zaila izan zen. Erromako dispentsa behar zuen Eusebiok, elizatik ezkonduko baginen... Kontatua dut nola Gasteizera etorri zen Setien, gotzain zela, eta Eusebiorekin hitz egin zuela, autoan sartuta batera eta bestera. Gasteizko gotzainak blokeatzen zuen dispentsa hura, eta Eusebiok huraxe behar, eta zenbat buelta gotzaindegira Eusebiok: “Gauzak ondo egin nahi ditugu, baina ondo edo gaizki, ezkondu egingo gara. Zeuek behartzen gaituzue gauzak gaizki egitera”. Ezkontzeko oharra jarri Esperantza parroko taulan –Paloma kalean zegoen eliza hori orduan–, eta guri zegokigun oharrak egun bat irau zuela uste dut. Gotzainak emandako agindua, seguru: ezin ginen elizaz ezkondu, eta zibiletik ere ez, Konkordatua indarrean zegoen-eta. “Gauzak gaizki egitera behartzen gaituzue”. Jendea hasita zegoen esaten, elkarrekin bizi ginela, eta Oñatin panfletoak ere bota zituzten: “Osa bere maitalearekin bizi da” eta horrelako kontuak. Izan ere, Eusebio oso ezaguna zen Oñatin. Cegasa Gasteizera etorri zenean, hemen ere ezagutzen zuten, hangoek batik bat. Ni ere Oñatikoa nintzen. Min egin nahi izan ziguten panfleto haiekin. Nik uste eliza inguruko jende estuenak egin zituela panfleto haiek. Cegasan ari ziren Oñatiko lankide batzuek ere esan zidaten, zelan gogoratzen ziren Eusebiok Jesusen Bihotzaren egunean agustindarren patioan egindako sermoiaz, zelan zeukan jendea, eta, gero, berriz, dena utzi zuela, eta ezkondu, eta ea zer sinistu behar zuten beraiek. Panfletoa Eusebioren kontrakoa zen, eta ni ere harrapatu ninduen.

Entzun dizut inoiz esaten, ezkondu zinenean haurdun zeundela zabaldu zutela...

Esamesak. Inoiz ez naiz hardun egon! Eta emakume bat gure amari joan eta esan: “Zer, Manoli, zer moduz... Alaba ezkontzen zaizu... A zer disgustua, ezta”. “Disgustua?”. “Bai, gizon horrekin, eta gainera hardun. Hori ere tragatu egin beharko da, ezta?”. Gure amari esanda, Oñatiko emakume batek! Horrelakoa izan zen momentua!

Eusebio hil zenean lanari oratu zeniola esan duzu...

Nola zegoen zure barrua?

Ikaragarria izan zen. Lanera joan eta okupatuta nengoen, ardura-dun berria nuen, eta ito egiten ninduen hark, haren exigentziak. Barruko tristura ezkututzen zidan horrek. Jakina, etxera etorri eta hortxe tristura hura, eta hutsunea, eta dena. Hasiera hartan, hartu *Argia* aldizkaria, eta Eusebiori buruzko artikulua. Hartu *Geu Gasteiz*, eta hantxe Eusebio irribarrez, azalean. Hartu hau, hartu hori, eta Eusebio... Ez nintzen lagunei deitzeko zalea. Gaizki nengoenean, behin edo behin ahizpári, besteren baten Pakori [Eizagirre], baina jendeak bai, hots egiten zidan, asko; bai nire lagunek Oñatitik, bai Eusebiorenek Gasteiz bertatik. Hots egiten zidatenean, eta planen bat proposatu edo zer edo zer, ez nuen ezetzik esaten. Nahiz eta kostatu, beti baietz. Bestela, etxera etorri, eta hutsunea. Eskaileretan gora, ezkaratzera ailegatu, eta lehertu egiten nintzen.

Gaur egun, oraindik, harremanetan zara

Eusebioren zenbait lagunekin,

eta Irakasle Eskolako irakasle jakin batzuekin

urtean bizpahirutan bildu ohi zara, bazkarian...

Bai. Irakasle Eskolako zuzendaritza osatu zuten garai batean Margarita Miñon, Marisa Garaigordobil, Jon Zaballa eta Eusebiok. Tartean-tartean bazkariak egiten zituzten: “Beti lanean batzartzten gara. Halakoren urte eguna dugunean, mahai inguruan elkartuko gara, bazkaltzeko”. Horrela egiten zuten, eta Eusebio hil zenean, hilabeteetara, urte egunen bat ospatzekoa zuten, eta hots egin zidaten, esanez ea zer iruditzen zitzaidan, Eusebiorekin egiten zuten moduan bazkariak egiten segitzea, eta ni haietara joatea. Baietz esan nuen. Ordu arte, haiek ezagutu bai, ezagutzen nituen, baina ez nuen harreman zuzenik. Harrezkero, berriz, urte egunak ospatzen ditugu, lehengo moduan segitzen dute, baina Eusebioren ordeztu, ni joaten naiz.

Zer adierazten dizu horrek?

Lehenengo-lehenengo, Eusebio asko estimatzen zutela, maite zutela. Nigan, jarraipena ikusten dutela uste dut. Bestela, hogeitun urtean ez zuen ohiturak jarraituko. Beraiek esaten dute, ez nik, Eusebiok zerbait utzi zuela haien artean.

**EGANen aurreko alean, Txipi Ormaetxek
zuen bion arteko lotura azpimarratuz bukatzen du idazkia:
“... nik Eusebio ezin du imajinatu Arantza gabe,
eta Arantza Eusebio gabe”.**
Ezin zuek bata bestea gabe irudikatu...

Beti elkarrekin ikusten gintuzten! Eusebio eta Arantxa, Arantxa eta Eusebio...

**Zuen arteko lotura zer zen! Iritzi-artikuluak
idatzi izan zituen Eusebiok *Euskaldunon Egunkarian*.
Tartean-tartean, iritzia eskatzen zizun, kontsultatu...**

Ez sistematikoki, eta ezta edukiari buruz ere. Esaldiaren bat, beharbada, eta: “Aran, zer iruditzen zaizu hau?”... Gai konprometituak-edo zirenean. Irakurleak nola jasoko ote zuen, zer sentipen izango ote zuen neurtu nahiko balu bezala egiten zuen...

Inoiz esan izan didazu bete egiten zintuela Eusebiok...

Dena zen. Laguna, ni baino askoz gehiago zekiena... Ez nuke esango aita zenik, baina nik bai kontsultatzen nizkiola nire dudak. Nik bai kontsultatu!... Bete egiten nituen, beti nire parean zegoelako. Eta nire parean ez zegoenean, beherago jartzen zen! Maitasun eta berdintasun harremana zen... Ez zitzaion gustatzen inoren gainetik jartzea. Behin edo behin bere onetik atera bazuten ere! Idazterakoan ere, esan behar zituenak esango zituen, baina harrokeriarik edo handinahikeriarik gabe...

Zer zioten gerora agustindarrek?...

Urte askoan etena izan zen agustindarren eta Eusebioren artean. Quiton egon ginenean, berriz, harremana eguneratu egin zen. Handik hona etorri eta Oñatiko agustindarretan zerbait zenean –hiletaren bat, gehienetan–, hantxe izaten ginen. Agustindarrek sekula ere ez zioten Eusebiori atea itxi, baina, horixe, harremana eguneratu egin zen Quito eta gero. Madrilen ospitalean egon zenean, hemengo agustindarrek hangoei hots egin eta haietako bi, euskaldunak, Oñatik egonikoak, bisitan etorri ziren. Esan nahi dut, zuzen edo zeharka harremana izan genuela. Eusebio hil eta gero, eta Bidegileak egiten hasi zirenean, Oñatira hots egin agustindarrei, eta Paulo Anduagak ez

zuen batere eragozpenik izan ezertan laguntzeko. Alderantziz, esango nuke. Eta harrezkero beti izan dugu harremana.

Zertan da Aranburu agustindarraren pasadizoa...

Eusebio Gasteiza etorri zenean, apaizgaien arduradun, Aranburu zen aita bisitatzailerak. Urteak pasatuta, behin, zahartuta zegoela, bisitan joan gintzaizkion Pako Eizagirre, honen andrea eta hirurok. Gurekin zen Paulo [Anduaga] ere. Adin handia zuen Aranburuk eta ez zegoen asko hitz egiteko moduan. Ni nor nintzen esan zioten eta, agurtzerakoan, haren hitzak, ahul bezain sakon: “Eusebio... Eusebio... zuzena zen, oso pertsona zuzena”. Gustura irten nintzen!

Bateko *Bidegileak* bildumako biografia, besteko Pako Suduperen *Eusebio Osa. Belaunaldi baten lekuko*, honako EGAN aldizkarian aurtengo lehen aleko artikuluak, harako... Eusebio berpiztu egin dela esan zenidan lehengo batean...

Berpiztu... niretako inoiz ere ez da hilda egon, nahiz eta denborarekin oroitzapena apaldu egin den. Baten batek esan zidan garai batean, obsesionatuta nengoela. Etxea eraberritu behar nuela ere esan zidan batek. Nik, aldiz, etxea orduko hartan gorde nahi izan dut. Kaltegarri zitzaidala ere esan zidaten. Are gehiago, tronbosia izan eta gero, 1998an. Burukomin handiak izan nituen, eta larrialdietara ere hirutan eraman ninduten. Halako batean, eskanerra egin zidaten arte: odolbildua nuen buruan. Hogeita bi egun egon nintzen ohean, eta, gero, bere kabuz desegin zen koagulua. Burukomin haiek zirela eta, batzuek psikologora joateko esaten zidaten, beste batzuek tratamendua behar nuela... “Hobe duzu etxea guztiz eraldatu!”, us-tez eta nire onetik kanpo nengoela. Ni, berriz, kontrakoa nintzen, bere horretan utzi nahi nuen etxea. Kaliforniara eta Nevadara, Renora, joaten nintzenez, senideak haserretu egiten zitzaizkidan: “Eusebio han bilatuko duzulakoan zoaz zu hara!” [Eusebiok eta Arantxak, eta iloba Egoitzek, sei hilabeteko egonaldia egin zuten Reno-Nevadako Unibertsitatean 1991ko bigarren seihilekoan] “Badakit ez dudana aurkituko!”. Baina hain oroitzapen ona nuen hango egonaldiarena, pozik joaten nintzen!... Eusebio ez da hil, beti egon da nirekin. Bizimodua aldatu zait, bai, beste modu batera segitu dut bizitzen, baina Eusebio hor izan da beti. Orain, berriz, bateko liburu eta besteko argitalpen, Eusebio are eta presentego edukitzera eraman

naute. Ez orduko denborara, baina bai Eusebio guztiz presente edukitzera.

Barruan eragin dizu... Hunkitu...

Bai, onean, batere ez txarrean. Zenbat negar egin ote dudan, gustura egin ere! Hunkitu eta negar, pozik. Hemen dago Eusebio...

Kalifornia eta Nevada aipatu dituzunez, Eusebioren hileta-oroigarrian Arroila Handian egindako argazkia dugu...

Bai... Benetan gozatu ginen bidaia hartan...

Ekueadorren baino gehiago...

Bai. Ekueadorren ere oso ondo ibili ginen, gure lehenengo bidaia handia. Han, ordea, obligazioa zuen Eusebiok. Titulazioa bat zuen helburua, lortu egin behar zen hura. Urtebeterako joan ginen, diru handirik gabe, etxekoen babesarekin. Oso esperientzia ona izan zen, baina Renokoa, are ederragoa. Gehiago disfrutatu nuen. Ematen du despedida izan zela, handik urte eta erdira hil zen eta. Disfrutatu egin genuen, biok. Renon, hala ere, gehiago.

Hileta-oroigarria...

Horixe iruditu zitzaigun ederra. Esaldia, haren lagun batek idatzitako eskutitz batetik jaso genuen. Albert Camusen *Izurritea* no-belatik hartutako esaldia da: "Isiltasunak ere badu bihotzik"...